

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/395884895>

REPRODUKCJA KAPITAŁU W GOSPODARSTWACH TOWAROWYCH W POLSCE

Article in *Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists* · September 2025

DOI: 10.5604/01.3001.0055.2296

CITATIONS

0

READS

12

2 authors, including:

Adam Drab

University of Agriculture in Krakow

4 PUBLICATIONS 1 CITATION

SEE PROFILE

ANNALS OF THE POLISH ASSOCIATION OF AGRICULTURAL AND AGRIBUSINESS ECONOMISTS

ROCZNIKI NAUKOWE
STOWARZYSZENIA EKONOMISTÓW ROLNICTWA I AGROBIZNESU

Received: 11.06.2025
Acceptance: 05.08.2025
Published: 26.09.2025

Annals PAAAE • 2025 • Vol. XXVII • No. (3)

Scopus[®]

OPEN ACCESS

JEL codes: Q10, Q14, G11

DOI: 10.5604/01.3001.0055.2296

JAROSŁAW MIKOŁAJCZYK*, ADAM DRAB**¹,

*Akademia Tarnowska, **Uniwersytet Rolniczy im. H. Kołłątaja w Krakowie, Polska

REPRODUKCJA KAPITAŁU W GOSPODARSTWACH TOWAROWYCH W POLSCE²

Słowa kluczowe: majątek, repkapitału, inwestycje, gospodarstwo rolne, FADN

ABSTRAKT. Reprodukcja kapitału jest istotnym elementem funkcjonowania i rozwoju podmiotów prowadzących działalność gospodarczą, a jej analiza pozwala na ocenę kondycji tych podmiotów. Celem badań była identyfikacja cech towarowych gospodarstw rolnych, które sprzyjają reprodukcji rozszerzonej kapitału. Podmiotami badań było 1688 gospodarstw towarowych uczestniczących nieprzerwanie w latach 2013-2022 w polskim FADN. Do oceny reprodukcji kapitału wykorzystano kategorię inwestycji netto, wyrażonych w cenach stałych z 2022 roku. Wśród badanych podmiotów 38,6% z nich podejmowało działania inwestycyjne związane z reprodukcją prostą kapitału, nastawioną na odtworzenie składników majątku, natomiast 31,6% gospodarstw realizowało reprodukcję rozszerzoną. Wyniki wskazują na większą skłonność do rozwijania majątku wśród podmiotów specjalizujących się w produkcji zwierzęcej. Zaobserwowano również wzrost udziału podmiotów realizujących reprodukcję rozszerzoną wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej oraz wielkości zaangażowania kapitału obcego. Wśród cech indywidualnych rolników sprzyjających rozwijaniu majątku gospodarstw zaobserwowano duże znaczenie wieku i wykształcenia – rolnicy młodszy i lepiej wykształceni częściej decydowali się na realizację strategii rozwojowych.

¹ Corresponding author: adam.drab@urk.edu.pl

² Koszty badań i publikacji pokryto ze środków projektu „Sieć badawcza uczelni przyrodniczych na rzecz rozwoju polskiego sektora mleczarskiego” (SUP-RIM) finansowanego przez MEiN – umowa nr MEiN/2023/DPI/2872.

WSTĘP

Majątek produkcyjny w każdym podmiocie gospodarczym ulega zużyciu technicznemu. W przypadku majątku trwałego zużycie to jest najczęściej zauważalne dopiero po dłuższym okresie jego wykorzystywania. Dla celów finansowych prowadzony jest rachunek amortyzacji, będący z jednej strony, umownym, pieniężnym wyrażeniem spadku wartości środka trwałego, a z drugiej, jednym ze źródeł kosztów produkcji (Grzelak, 2015). Same środki trwałe tworzone są w trakcie działalności inwestycyjnej, a rozwój majątku produkcyjnego realizowany jest wówczas, gdy nakłady inwestycyjne przekraczają wartość zużycia aktywów trwałych (Sobczyński, 2011). Jedynie w takim przypadku można pisać o tzw. reprodukcji rozszerzonej majątku. Reprodukacja jednak może mieć wyłącznie charakter odtwarzania mocy produkcyjnych (reprodukacja prosta), a w niektórych przypadkach, przy zbyt niskich nakładach inwestycyjnych, nawet uszczuplający ten majątek (reprodukacja zawężona) (Fereniec, 1999). Inwestycje współkształtujące procesy reprodukcji majątku produkcyjnego są ważne zarówno z punktu widzenia pojedynczych podmiotów, jak i całych sektorów, a finalnie również dla całości gospodarki. Także w rolnictwie inwestycje przyczyniają się do rozwoju gospodarstw i modernizowania procesów produkcyjnych, powiększania skali produkcji i tym samym wzrostu towarowości (Józwiak, Kagan, 2008). W polskiej gospodarce rolnej wydatki inwestycyjne wykazywały w minionych latach znaczące zróżnicowanie. Od początku okresu tzw. transformacji systemowej aż do przystąpienia Polski do Unii Europejskiej (UE), utrzymywały się na zdecydowanie niskim poziomie (Mikołajczyk, 2007; Kusz, 2009a). Dostępność środków europejskich spowodowała ożywienie działalności inwestycyjnej gospodarstw rolnych i tym samym wzrost w kolejnych latach nakładów inwestycyjnych (Józwiak, Kagan, Mirowska 2012; Pawlak, 2016; Kusz, 2018), chociaż ich skalę oceniano nadal na niewystarczającą (Grzelak, 2013).

Dostępność funduszy inwestycyjnych nie jest jednak jedynym czynnikiem kształtującym wydatki na tworzenie środków trwałych. Wśród czynników wpływających na podjęcie decyzji inwestycyjnych wskazuje się m.in.: koniunkturę gospodarczą, rozwiązania systemowe, popyt rynkowy, poziom cen, poziom stóp procentowych, rozwój technologiczny, warunki geograficzne i demograficzno-społeczne, stopień otwartości gospodarki, uregulowania prawne, wymagania w zakresie ochrony środowiska naturalnego i zachowania dobrostanu zwierząt. Czynniki te kwalifikowane są do tzw. zewnętrznych. Równie ważne są czynniki wynikające ze specyfiki podmiotu gospodarczego. Zalicza się do nich m.in. potencjał (zasoby ziemi, pracy i kapitału) i dochodowość (Kusz, 2009b). Nie sposób także nie zauważyć znaczenia indywidualnych czynników pozaekonomicznych, kształtujących ogólnie skłonność do przedsiębiorczości (np. wiek i wykształcenie). Ogół tych czynników wpływa na podejmowanie (lub nie) decyzji o inwestowaniu.

Problematyka rozwoju rolnictwa (zarówno w ujęciu mikro-, jak i makroekonomicznym) dotyczy więc skali i zakresu podejmowanej przez pojedyncze gospodarstwa rolne działalności inwestycyjnej. Aby w długiej perspektywie móc postrzegać sektor rolny jako rozwojowy, w pojedynczych gospodarstwach powinny być realizowane strategie rozwoju stawiające na rozszerzoną reprodukcję majątku.

MATERIAŁ I METODYKA BADAŃ

Reprodukcja kapitału jest niezbędnym warunkiem kontynuacji działalności każdego przedsiębiorstwa. Również w przypadku oceny kondycji gospodarstw rolnych można wykorzystywać obserwacje dotyczące zmian w ich wyposażeniu w kapitał. Celem badań była identyfikacja cech towarowych gospodarstw rolnych, które sprzyjają reprodukcji rozszerzonej kapitału. Weryfikacji poddane zostały dwie hipotezy: H_1 : Rodzaj reprodukcji w gospodarstwach rolnych uzależniony jest od typu rolniczego, wielkości ekonomicznej i obszarowej gospodarstw rolnych i H_2 : Cechy indywidualne rolników (młody wiek, poziom wykształcenia, zaangażowanie w pracę w gospodarstwie) wpływają stymulująco na realizację inwestycji i rozszerzoną reprodukcję majątku.

Materiał empiryczny dla przeprowadzonych badań stanowiły dane ekonomiczne 1688 gospodarstw towarowych prowadzących nieprzerwanie w latach 2005-2022 rachunkowość w ramach systemu FADN (The Farm Accountancy Data Network). W przeprowadzonych analizach posłużono się nomenklaturą stosowaną w metodyce FADN. Oceniając reprodukcję kapitału, posłużono się kategorią inwestycji netto, rozumianą jako wartość zakupionych i wytworzonych środków trwałych, pomniejszoną o wartość sprzedanych oraz przekazanych nieodpłatnie środków trwałych w roku obrachunkowym, skorygowaną o różnicę wartości stada podstawowego i pomniejszoną o obliczoną dla roku obrachunkowego wartość amortyzacji. W analizach uwzględniono sumę wartości inwestycji netto z dziesięcioletniego okresu (2013-2022), wyrażając ją w cenach stałych z 2022 roku. Dla celów analitycznych przyjęto³:

³ Przyjęta metodyka klasyfikacji do określonego typu reprodukcji ma wpływ na uzyskane wyniki analiz uwzględniających wielkość (obszarową i ekonomiczną) badanych podmiotów. Gospodarstwa większe, zwykle wyposażone w większą wartość majątku, zmuszone są także do realizowania wyższych wydatków inwestycyjnych (szybsze zużycie, droższe maszyny itd.), co skutkuje częstszym identyfikowaniem w takich podmiotach reprodukcji rozszerzonej. Propozycja przedziałów kwotowych kwalifikujących do danego typu reprodukcji uzasadniona jest również kwestiami praktycznymi. Przyjęcie, że reprodukcja prosta występuje wyłącznie w sytuacji odtwarzania zużytego majątku, sprawiłoby, że tego typu reprodukcji nie identyfikowano by w bazie FADN. W wydatkach inwestycyjnych netto (tym samym w ustalonych wartościach granicznych) uwzględniony jest również zakup ziemi, co także jest czynnikiem zawyżającym szacunki reprodukcji kapitału (ziemia nie podlega amortyzacji, co sprawia, że wydatki na jej zakup nie mogą „odtwarzać” zużytego majątku). Jednocześnie zakup ziemi świadczy o rozwoju gospodarstwa, dlatego nie wykluczano wydatków na ten cel z wydatków inwestycyjnych.

- reprodukcję zawężoną, gdy wartość inwestycji netto mniejsza niż (-100 000 zł),
- reprodukcję prostą, gdy wartość inwestycji netto w przedziale od -100 000 zł do +100 000 zł,
- reprodukcję rozszerzoną, gdy wartość inwestycji netto większa niż 100 000 zł.

Wartości graniczne (-100 000) zł i 100 000 zł stanowią iloczyn długości rozpatrywanego przedziału czasowego (10 lat) oraz minimalnej wartości 10 000 zł, stanowiącej cezurę graniczną dla środków trwałych (mianem środka trwałego nazywa się rzeczowe składniki majątku, których przedsiębiorca będzie używać minimum rok, na potrzeby prowadzenia działalności gospodarczej, dodatkowo, środek trwały powinien być kompletny, zdolny do użytku i mieć wartość początkową powyżej 10 000 zł).

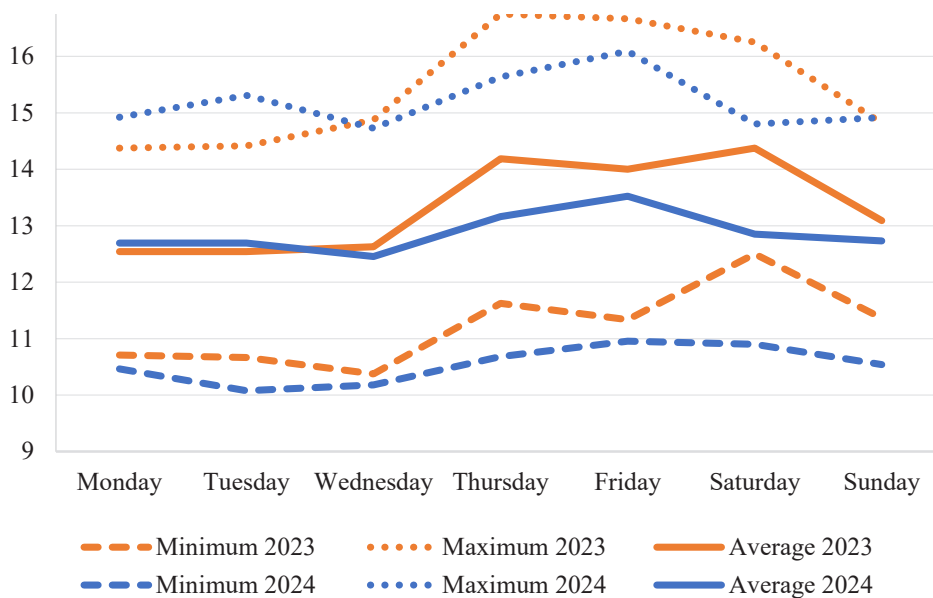
Poszukując czynników wpływających na wysokość inwestycji netto w gospodarstwie, analizie poddano wybrane kategorie ekonomiczne, dzieląc gospodarstwa na klasy. Jako zmienne objaśniające wykorzystano:

- wiek rolnika (lata): A: ≤ 50 , B: 51-55, C: 56-60, D: 61-65, E: > 65 ;
- wykształcenie rolnika: 1 – podstawowe, 2 – zasadnicze nierolnicze, 3 – zasadnicze rolnicze, 4 – średnie nierolnicze, 5 – średnie rolnicze, 6 – wyższe nierolnicze, 7 – wyższe rolnicze;
- nakłady pracy własnej w 2022 roku (SE015): A: $< 1,00$ FWU, B: 1,00-1,49 FWU, C: 1,50-1,99 FWU, D: $\geq 2,00$ FWU;
- powierzchnia gospodarstwa w 2022 roku (SE025, ha użytków rolnych – UR): A: $< 10,00$, B: 10,00-29,99, C: 30,00-49,99, D: 50,00 i więcej;
- zadłużenie aktywów (w %) w 2022 roku (SE485 zobowiązania ogółem (zł)/SE436 aktywa ogółem (zł) $\times 100\%$): A: 0, B: 0,01-5,00, C: $> 5,00$;
- typ gospodarstwa w 2022 roku (TF8_S3): 1 – polowe, 2 – ogrodnicze, 4 – uprawy trwałe, 5 – krowy mleczne, 6 – zwierzęta trawożerne, 71 – trzoda chlewna, 72 – drób, 8 – mieszane;
- wielkość ekonomiczna gospodarstwa w 2022 roku (ES6): 1 – bardzo małe (2 000 $\leq$ euro < 8 000), 2 – małe (8 000 $\leq$ euro < 25 000), 3 – średnio małe (25 000 $\leq$ euro < 50 000), 4 – średnio duże (50 000 $\leq$ euro < 100 000), 5 – duże (100 000 $\leq$ euro < 500 000), 6 – bardzo duże (euro ≥ 500 000).

Dla celów porównawczych i zbudowania ogólnego tła wskazującego na skalę prowadzonej działalności inwestycyjnej według typów rolniczych i wielkości ekonomicznej, wykorzystano również publikowane na stronie internetowej FADN wyniki rachunkowości rolnej gospodarstw uczestniczących w systemie.

WYNIKI BADAŃ

Wydatki inwestycyjne realizowane przez wszystkie gospodarstwa rolne uczestniczące w polskim FADN były znacząco zróżnicowane. Najniższe wydatki inwestycyjne brutto na gospodarstwo odnotowano w 2013 roku, natomiast najwyższe w 2022 roku (rysunek 1). Zakres zmienności wartości bieżących inwestycji brutto wynosił od 11 551 do 20 280 zł, a w cenach stałych (2022 rok) – od 15 224 do 23 788 zł. W ocenie faktycznego rozwoju gospodarstw decydujące znaczenie mają inwestycje netto. Te w okresie badawczym wykazywały przeciętnie na gospodarstwo ujemne wartości, świadcząc, że w dłuższym okresie w zasadzie dochodzi do dekapitalizacji majątku produkcyjnego. Wydatkowane na inwestycje kwoty zróżnicowane były także w zależności od typu produkcyjnego gospodarstw. Zdecydowanie najczęściej na pojedynczy podmiot wydawano w gospodarstwach drobiarskich (nominalnie w całym okresie analizy wartość inwestycji brutto wyniosła ponad 619 tys. zł na gospodarstwo), a najmniej

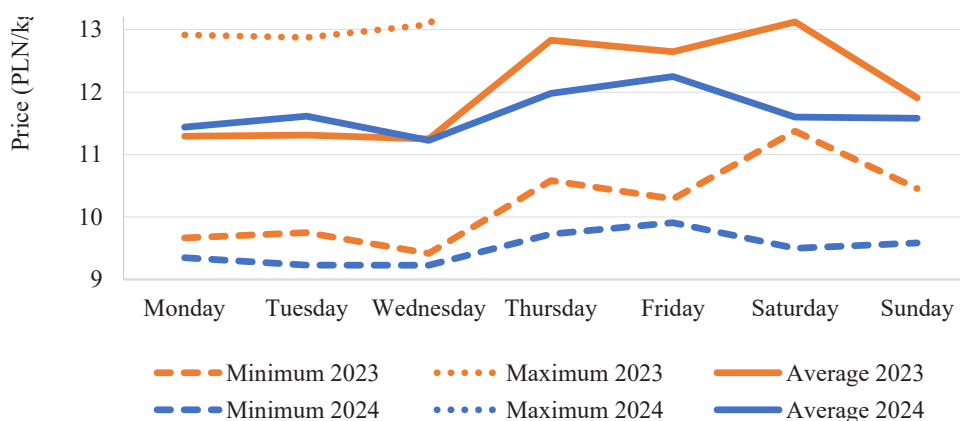

Rysunek 1. Inwestycje brutto i netto w całej populacji gospodarstw polskiego FADN w latach 2013-2022 (ceny bieżące i stałe z 2022 roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

w gospodarstwach zakwalifikowanych do typu zwierzęta trawożerne, w którym są skupione głównie gospodarstwa zajmujące się opasem bydła (nieco ponad 101 tys. zł). Zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi typami produkcyjnymi gospodarstw było więc ponad sześciokrotne.

We wszystkich typach produkcyjnych sumaryczna wartość inwestycji netto była w badanym okresie ujemna (rysunek 2). Najniższą wartość odnotowano w gospodarstwach z uprawami trwałymi (-124 tys. zł w cenach bieżących i -153 tys. zł w cenach stałych), a najwyższą w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji trzody chlewnej (-12 tys. zł w cenach bieżących i -16 tys. zł w cenach stałych). W poszczególnych typach występowały jednak okresy, w których inwestycje netto osiągały wartości dodatnie. W gospodarstwach z uprawami polowymi dodatnią wartość uzyskano w 2015 roku, a w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych w latach 2013-2014 i 2018-2019. Gospodarstwa specjalizujące się w produkcji mleka wartości dodatnie uzyskiwały w latach 2013, 2017-2018 i 2022, produkujące trzodę chlewną w latach 2013-2014, 2020 i 2022, a gospodarstwa drobiarskie w latach 2015-2016 i 2018-2019.

Rysunek 2. Inwestycje netto w całej populacji gospodarstw polskiego FADN łącznie w latach 2013-2022, według typów produkcyjnych gospodarstw (ceny bieżące i stałe z 2022 roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

W żadnym analizowanym roku, nie wystąpiły dodatnie wartości inwestycji netto w gospodarstwach z uprawami trwałymi, zwierzętami trawożnymi i z mieszanym typem produkcyjnym (FADN, 2013-2022).

Poziom nakładów inwestycyjnych ogółu gospodarstw objętych polskim FADN, ma wpływ na kwalifikacje zakresu prowadzonej reprodukcji kapitału, ustalonego dla badanej próby gospodarstw (tabela 1). Ogółem w badanej próbie 1688 gospodarstw towarowych reprodukcja zawężona wystąpiła w 29,7% podmiotów, reprodukcja prosta w 38,6% podmiotów, a rozszerzona w 31,6% podmiotów. Najniższy udział gospodarstw z reprodukcją rozszerzoną dotyczył podmiotów z uprawami ogrodnictwymi, zwierzętami trawożnymi, uprawami trwałymi i z mieszanym typem produkcyjnym. Poza gospodarstwami ogrodnictwymi pozostałe typy w ogólnej populacji charakteryzowało występowanie ujemnych wartości inwestycji netto w całym okresie analizy. Reprodukacja zawężona zdecydowanie najczęściej występowała w gospodarstwach drobiarskich. W podmiotach tych najrzadziej identyfikowano przypadki reprodukcji prostej. Reprodukacja prosta natomiast najczęściej występowała w gospodarstwach z mieszanym typem produkcji, ze zwierzętami trawożnymi, z uprawami trwałymi i ogrodnictwymi. Najwyższym udziałem gospodarstw realizujących rozszerzoną reprodukcję majątku wśród wszystkich analizowanych typów charakteryzowały się podmioty zajmujące się produkcją trzody chlewnej, utrzymaniem bydła mlecznego i produkcją drobiarską. Jednocześnie

Tabela 1. Struktura badanych gospodarstw towarowych według typu oraz poziomu reprodukcji kapitału w latach 2013-2022

Typ gospodarstwa	Gospodarstwa ogółem	Udział według poziomu reprodukcji kapitału		
		zawężona	prosta	rozszerzona
	szt.	%		
1 – uprawy polowe	674	33,2	36,6	30,1
2 – uprawy ogrodnicze	51	37,3	45,1	17,6
4 – uprawy trwałe	60	35,0	45,0	20,0
5 – krowy mleczne	370	22,7	33,2	44,1
6 – zwierzęta trawożne	73	37,0	45,2	17,8
71 – trzoda chlewna	63	33,3	19,0	47,6
72 – drób	13	53,8	15,4	30,8
8 – mieszane	384	25,8	48,2	26,0
Razem	1688	29,7	38,6	31,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

były to typy, które w ogólnej populacji gospodarstw uczestniczących w polskim FADN uzyskiwały w latach badań najwyższe wartości dochodu rolniczego.

W całej populacji polskiego FADN realizowane wydatki inwestycyjne wzrastały wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Najwyższe wydatki inwestycyjne brutto realizowane były w gospodarstwach bardzo dużych ekonomicznie, a najniższe w bardzo małych gospodarstwach. Najniższe inwestycje netto odnotowano w gospodarstwach małych ekonomicznie. Struktura badanej próby gospodarstw według rodzaju reprodukcji i wielkości ekonomicznej w dużej mierze odpowiada wskazanym wyżej trendom zaobserwowanym w całej populacji polskiego FADN. W gospodarstwach bardzo małych ekonomicznie zdecydowanie dominowała reprodukcja prosta (tabela 2). Także najwięcej podmiotów małych ekonomicznie koncentrowało się przede wszystkim na odtwarzaniu kapitału. Średnio małe gospodarstwa też realizowały głównie inwestycje odtworzeniowe, jednak w tej grupie odnotowano znaczący udział (20,5%) podmiotów z rozszerzoną reprodukcją kapitału. W grupie dużych gospodarstw (dużych i bardzo dużych ekonomicznie) dominowała reprodukcja rozszerzona, co skutkowało zmniejszaniem się udziału podmiotów o reprodukcji prostej i zawężonej. Jest to również po części wynikiem przyjętych założeń metodycznych, gdyż wzrost wielkości ekonomicznej wiąże się ze wzrostem wartości majątku i dochodów, a to z kolei przekłada się na skalę działalności inwestycyjnej. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej zwiększał się udział podmiotów realizujących reprodukcję rozszerzoną, co związane było także ze wzrostem dochodu rolniczego. Duże ekonomicznie podmioty uzyskując większe dochody, mogą realizować na większą skalę działalność inwestycyjną i tym samym częściej wykazywać rozszerzoną reprodukcję majątku.

Tabela 2. Struktura badanych gospodarstw towarowych według wielkości ekonomicznej i poziomu reprodukcji kapitału w latach 2013-2022

Wielkość ekonomiczna	Gospodarstwa ogółem	Udział według poziomu reprodukcji kapitału		
		zawężona	prosta	rozszerzona
	szt.	%		
1 – bardzo małe	52	19,2	80,8	0,0
2 – małe	456	29,6	64,0	6,4
3 – średnio małe	434	38,0	41,5	20,5
4 – średnio duże	405	28,4	27,7	44,0
5 – duże	330	22,1	7,9	70,0
6 – bardzo duże	11	36,4	0,0	63,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

Istotnym aspektem wpływającym na wielkość ekonomiczną gospodarstw rolnych jest ich wielkość obszarowa. Podobnie, jak w przypadku wielkości ekonomicznej, wraz ze wzrostem wielkości obszarowej zwiększał się udział gospodarstw realizujących reprodukcję rozszerzoną (tabela 3). W gospodarstwach o powierzchni do 30 ha UR dominowała reprodukcja prosta. Gospodarstwa o powierzchni od 30 do 50 ha UR charakteryzowały się zbliżonym udziałem w strukturze poszczególnych typów reprodukcji, natomiast w gospodarstwach o powierzchni 50 i więcej ha UR wyraźnie dominowała reprodukcja rozszerzona.

Tabela 3. Struktura badanych gospodarstw towarowych według powierzchni oraz poziomu reprodukcji kapitału w latach 2013-2022

Powierzchnia UR w 2022 roku (ha)	Gospodarstwa ogółem	Udział według poziomu reprodukcji kapitału		
		zawężona	prosta	rozszerzona
	szt.	%		
A: < 10,00	169	27,2	65,7	7,1
B: 10,00-29,99	757	31,6	52,6	15,9
C: 30,00-49,99	354	34,7	29,1	36,2
D: 50,00 i więcej	408	23,0	9,8	67,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

W tabeli 4 przedstawiono strukturę gospodarstw realizujących poszczególne typy reprodukcji majątku w zależności od poziomu zadłużenia. Jak wynika z danych, wzrost zadłużenia jest także czynnikiem pozytywnie wpływającym na skalę działalności inwestycyjnej. Nieco ponad połowa gospodarstw bez zadłużenia skupiła się jedynie na odtwarzaniu majątku, a reprodukcję rozszerzoną realizowano jedynie w 14,2% podmiotów. Natomiast gospodarstwa zadłużone na poziomie przekraczającym 5% wartości aktywów zdecydowanie najczęściej realizowały reprodukcję rozszerzoną. Przyczyn takiego stanu rzeczy może być wiele. Doszukiwać się ich można zarówno w przedsiębiorczości (rolnicy unikający zaciągania zobowiązań najczęściej nie są również skłonni do podejmowania ryzyka inwestycyjnego), jak i w aspektach związanych z praktycznym wykorzystaniem dźwigni finansowej. Również dostępność bezzwrotnych środków europejskich w badanym okresie przyczyniła się do ograniczenia popytu na kapitał zwrotny (Grzelak, 2013).

Bardzo istotna dla zakresu działalności inwestycyjnej i tym samym typu prowadzonej reprodukcji jest postawa samego rolnika. Wyraźnie zaznacza się tendencja do ograniczania działalności inwestycyjnej wraz ze wzrostem wieku rolnika (tabela 5). W grupie rolników

Tabela 4. Struktura badanych gospodarstw towarowych według poziomu zadłużenia aktywów oraz reprodukcji kapitału w latach 2013-2022

Zadłużenie aktywów	Gospodarstwa ogółem	Udział według poziomu reprodukcji kapitału		
		zawężona	prosta	rozszerzona
	szt.	%		
A: 0%	1080	35,6	50,3	14,2
B: $\leq 0,01-5\%$	272	25,7	29,4	44,9
C: $> 5\%$	336	14,3	8,6	77,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

Tabela 5. Struktura badanych gospodarstw towarowych według wieku rolnika i poziomu reprodukcji kapitału w latach 2013-2022

Wiek rolnika w 2022 roku (lata)	Gospodarstwa ogółem	Udział według poziomu reprodukcji kapitału		
		zawężona	prosta	rozszerzona
	szt.	%		
A: ≤ 50	622	21,4	36,2	42,4
B: 51-55	342	29,8	38,9	31,3
C: 56-60	363	33,9	38,3	27,8
D: 61-65	269	39,4	40,5	20,1
E: > 65	92	41,3	50,0	8,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

do 50. roku życia dominująca w strukturze była reprodukcja rozszerzona, a zawężoną prowadziło nieco ponad 1/5 gospodarstw. W każdym z kolejnych przedziałów wiekowych zauważalnie maleje udział podmiotów prowadzących reprodukcję rozszerzoną na rzecz wzrastającego udziału tych, w których wartość majątku produkcyjnego maleje. W grupie rolników, którzy osiągnęli wiek emerytalny dominowało odtwarzanie majątku.

Wiek nie jest jedynym czynnikiem determinującym skłonność do inwestowania i rozwoju gospodarstw. Wśród istotnych czynników, możliwych do pozyskania z bazy polskiego FADN, charakteryzujących samych właścicieli gospodarstw, wskazać należy wykształcenie. W większości właściciele badanej próby gospodarstw legitymowali się wykształceniem rolniczym. Już samo posiadanie rolniczego wykształcenia wyraźnie przyczynia się do większej skłonności do inwestowania (tabela 6). W gospodarstwach

Tabela 6. Struktura badanych gospodarstw towarowych według poziomu wykształcenia i poziomu reprodukcji kapitału w latach 2013-2022

Wykształcenie rolnika w 2022 roku	Gospodarstwa ogółem	Udział według poziomu reprodukcji kapitału		
		zawężona	prosta	rozszerzona
	szt.	%		
1 – podstawowe	84	27,4	44,0	28,6
2 – zasadnicze nierolnicze	261	27,6	44,8	27,6
3 – zasadnicze rolnicze	405	30,6	38,3	31,1
4 – średnie nierolnicze	205	28,3	46,8	24,9
5 – średnie rolnicze	519	30,6	34,3	35,1
6 – wyższe nierolnicze	69	33,3	37,7	29,0
7 – wyższe rolnicze	145	29,7	29,7	40,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

prowadzonych przez osoby mające wykształcenie rolnicze udział w strukturze podmiotów realizujących reprodukcję rozszerzoną był o kilka punktów procentowych wyższy niż w przypadku podmiotów prowadzonych przez osoby o wykształceniu nierolniczym. W gospodarstwach prowadzonych przez osoby z wykształceniem nierolniczym najczęściej realizowana była reprodukcja prosta. Także poziom wykształcenia właścicieli gospodarstw ma istotne znaczenie dla ich rozwoju. W ponad 40% gospodarstw kierowanych przez osoby z wyższym wykształceniem rolniczym realizowano rozwój majątku, podczas gdy w podmiotach kierowanych przez osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym rolniczym reprodukcję rozszerzoną realizowało 31,1%, a dominującą była reprodukcja prosta. Poziom wykształcenia jest jednak czynnikiem, który wiąże się w dużym stopniu z wiekiem rolników. Obecnie to młodsze osoby posiadają częściej wykształcenie wyższe, dlatego skłonność do inwestowania przez osoby mające wyższy poziom wykształcenia związana jest także z niższym wiekiem. Natomiast częstszy wybór realizowania strategii rozwojowych w gospodarstwach kierowanych przez osoby z wykształceniem rolniczym wiąże się ze świadomym wyborem ścieżki zawodowej.

Ostatnim z analizowanych aspektów związanych z czynnikiem pracy jest identyfikacja zależności pomiędzy zakresem świadczonej pracy własnej a działalnością inwestycyjną (tabela 7). Zdecydowanie najczęściej działalność rozwojową realizowano w gospodarstwach o zaangażowaniu co najmniej dwóch jednostek pracy własnej (FWU). Gospodarstwa angażujące w pełni dwie osoby są często traktowane jako główne źródło utrzymania rodziny, wobec tego rozwój własnego warsztatu pracy, należy uznać za

Tabela 7. Struktura badanych gospodarstw towarowych według wysokości nakładów pracy własnej oraz poziomu reprodukcji kapitału w latach 2013-2022

Nakłady pracy własnej w 2022 roku (FWU)	Gospodarstwa ogółem	Udział według poziomu reprodukcji kapitału		
		zawężona	prosta	rozszerzona
	szt.	%		
A: < 1,00	228	34,6	57,9	7,5
B: 1,00-1,49	484	29,8	40,3	30,0
C: 1,50-1,99	479	30,3	39,0	30,7
D: ≥ 2,00	497	27,0	27,8	45,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych FADN

racjonalne działanie. Podmioty angażujące poniżej 1 FWU zdecydowanie najczęściej realizowały zachowawczą reprodukcję prostą i wskazującą na pewne wycofywanie się z działalności reprodukcję zawężoną. Także w gospodarstwach angażujących rodzinę rolniczą w zakresie od 1-2 FWU, to reprodukcja prosta była dominującą pod względem częstotliwości występowania. Zaangażowanie pracy jest czynnikiem wynikającym raczej z możliwości gospodarstwa i prowadzonej w nim produkcji do zapewnienia rodzinie odpowiedniego poziomu dochodów, dlatego możliwość utrzymania się z pracy dwóch osób skłania do częstszego postrzegania gospodarstwa, jako podmiotu, w który warto inwestować.

PODSUMOWANIE

W badanej próbie gospodarstw podejmowane działania inwestycyjne najczęściej nastawione były na odtworzenie składników majątku, dlatego aż 38,6% gospodarstw realizowało reprodukcję prostą. Reprodukcję rozszerzoną realizowało 31,6% podmiotów, najczęściej były to gospodarstwa utrzymujące trzodę chlewną, krowy mleczne i zajmujące się produkcją drobiarską. Pokrywało się to z uzyskiwanymi przez te podmioty najwyższymi w próbie FADN wartościami dochodu z gospodarstwa rolnego. Najrzadziej natomiast reprodukcję rozszerzoną realizowały gospodarstwa roślinne (z uprawami ogrodnictwymi i uprawami trwałymi) i gospodarstwa z mieszanym typem produkcyjnym. Prowadzi to do wniosku, że specjalizacja w ramach produkcji zwierzęcej przyczynia się częściej do realizacji strategii rozwojowych niż specjalizacja gospodarstw w produkcji roślinnej. Zjawisku temu w badanej próbie towarzyszył jednak spadek liczby gospodarstw specjalizujących się w produkcji trzody chlewnej.

Na specyfikę reprodukcji wpływała także wielkość ekonomiczna. Wraz z jej wzrostem gospodarstwa częściej realizowały reprodukcję rozszerzoną. Wpływ na to w dużej mierze miały dochody, które także wzrastały wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, dostarczając tym samym kapitału na realizację inwestycji. Zarówno możliwość wskazania konkretnych typów produkcyjnych, charakteryzujących się większymi udziałami reprodukcji rozszerzonej w strukturze rodzajów reprodukcji, jak i zauważalny wzrost udziału gospodarstw realizujących reprodukcję rozszerzoną wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej oraz wielkości obszarowej pozwalają pozytywnie zweryfikować hipotezę 1.

Wyraźnie częściej strategię prorozwojową realizowali rolnicy młodszy. Jest to związane zapewne z subiektywnie przewidywanym czasem korzystania z efektów finansowych, generowanych przez gospodarstwa rolne oraz możliwością dłuższego korzystania z zainwestowanych środków. Analizy wykazały również, że posiadanie wyższego poziomu oraz kierunkowego wykształcenia zawodowego pozytywnie wpływa na skłonność rolników do inwestowania, przekładając się na częściej występujące przypadki reprodukcji rozszerzonej. Również wyższe nakłady pracy własnej (dające możliwość zapewnienia rolnikowi pełnoetatowego miejsca pracy) i wyższy poziom zadłużenia gospodarstwa (wskazujący na skłonność rolnika do podejmowania ryzyka, czyli także na jego przedsiębiorczość) były czynnikami pozytywnie stymulującymi działalność inwestycyjną i przekładały się na częstsze występowanie reprodukcji rozszerzonej. Wobec powyższego pozytywnie należy zweryfikować hipotezę 2.

BIBLIOGRAFIA

- FADN. (2013-2022). *Wyniki standardowe z populacji badawczej za lata 2013-2022* (Standard scores from the study population for 2013-2022), <https://fadn.pl/publikacje/wyniki-standardowe-2/wyniki-standardowe-srednie-wazone>, access: 24.03.2025.
- Fereniec, J. (1999). *Ekonomika i organizacja rolnictwa* (Economics and organization of agriculture). Key Text, Warszawa.
- Grzelak, A. (2013). Ocena procesów inwestycyjnych w rolnictwie w Polsce w latach 2000- 2011 (Evaluation of investment processes in agriculture in Poland in 2000-2011). *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 2 (28), 111-120.
- Grzelak, A. (2015). Wybrane czynniki kształtujące procesy reprodukcji majątku gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość rolną (FADN) (Selected factors shaping the reproduction processes of farms assets conducting agricultural accountancy (FADN)). *Journal of Agribusiness and Rural Development*, 4 (38), 665-673. DOI: 10.17306/JARD.2015.70.

- Józwiak, W., Kagan, A. (2008). Gospodarstwa towarowe a gospodarstwa wielkotowarowe (Commercial farms and large commercial farms). *Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G. Ekonomika Rolnictwa*, 95 (1), 22-30.
- Józwiak, W., Kagan, A., Mirkowska, Z. (2012). Innowacje w polskich gospodarstwach rolnych, zakres ich wdrażania i znaczenie (Innovations on Polish farms, their scope of implementation and significance). *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 3, 3-26.
- Kusz, D. (2009a). Nakłady inwestycyjne w rolnictwie polskim w latach 1990-2007 (Investment outlays in Polish agriculture in the years 1990-2007). *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 11 (2), 131-136.
- Kusz, D. (2009b). *Procesy inwestycyjne w praktyce gospodarstw rolniczych korzystających z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej* (Investment processes in the practice of farms benefiting from European Union structural funds). Rzeszów: Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej.
- Kusz, D. (2018). *Pomoc publiczna a proces modernizacji rolnictwa* (Public aid and the process of agricultural modernization). Rzeszów: Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej.
- Mikołajczyk, J. (2007). Inwestycje rolnicze w Polsce w latach 1990-2005 (Agricultural investments in Poland in 1990-2005). *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, 9 (1), 316-319.
- Pawlak, J. (2016). Nakłady inwestycyjne w rolnictwie polskim (Investment outlays in Polish agriculture). *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej*, 3 (348), 143-158.
- Sobczyński, T. (2011). Ocena możliwości rozwojowych gospodarstw rolniczych Unii Europejskiej na podstawie inwestycji netto w latach 1998-2008 (Assessment of development possibilities of agricultural farms in EU based on net investments in years 1998-2008). *Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis. Oeconomica*, 291 (65), 145-156.

CAPITAL REPRODUCTION ON COMMERCIAL FARMS

Keywords: wealth, reproduction of capital, investment, farm, FADN

ABSTRACT. The reproduction of capital is a key factor in the economic sustainability and development of agricultural enterprises. This study aims to identify the characteristics of commercial farms that support extended capital reproduction. The analysis is based on a panel of 1,688 farms that continuously participated in the Polish FADN between 2013 and 2022. Net investment, expressed in constant 2022 prices, was used as an indicator of capital reproduction. Among the surveyed farms, 38.6% engaged in investments aimed at simple reproduction – i.e., asset replacement – while 31.6% achieved extended reproduction. The findings suggest a higher propensity for asset development among farms specializing in animal production. Moreover, the share of farms undertaking extended reproduction increased with economic size and the involvement of external capital. At the individual level, farmer characteristics such as age and education were significant: younger and better-educated farmers were more likely to implement development-oriented strategies.

AUTHORS

JAROSŁAW MIKOŁAJCZYK, PHD, ENG.

ORCID: 0000-0001-6165-2529

University of Applied Sciences in Tarnow (UAS Tarnow)

Faculty of Administration and Economics Department of Economics

e-mail: j_mikolajczyk@atar.edu.pl

ADAM DRAB, MSC

ORCID: 0009-0006-7740-7046

University of Agriculture in Krakow (URK)

Faculty of Agriculture and Economics

Department of Economics and Food Economy

e-mail: adam.drab@urk.edu.pl

Proposed citation of the article:

Mikołajczyk, J., Drab, A. (2025). Reprodukacja kapitału w gospodarstwach towarowych w Polsce. *Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists*, 27 (3), 140-154.